

УДК 37.091.4

ГАЛИНА КОЧЕРГА

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

МАКАРЕНКІВСЬКА ПЕДАГОГІКА В КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОМУ ВИМІРІ

У статті з'ясовано окремі аспекти гуманістичної системи виховання А.С. Макаренка, що має теоретичне підґрунтя, базується на певних принципах, підкреслює виховні рівні впливу на особистість, застосовує гуманістичні методи виховання – все це разом дає можливість побачити результативність гуманістичного підходу в навчально-виховному процесі у формулі сім'я – школа – суспільство. Гуманістична педагогіка передбачає насамперед індивідуальний підхід, довірічі відносини, повагу до особистості, співпрацю батьків, учнів, учителів.

***Ключові слова:** А.С. Макаренко, гуманістична система виховання, сім'я, школа, суспільство, педагогіка, вчитель, навчально-виховний процес.*

Хто осягає нове, плакаючи старе,
той може бути вчителем
Конфуцій

У контексті педагогічної доктрини ХХІ століття почесне місце належить геніальному педагогу-теоретику і практику, блискучому письменнику, корифею гуманістичної системи виховання, людині безмежної порядності, людяності, духовності. Творча майстерність

Антон Семеновича Макаренка є неоціненним скарбом вітчизняної педагогічно-освітнянської доктрини, що отримала всезагальне визнання світової спільноти, а широкоформатність, глибинність, різнобічність, індивідуальність у підходах до педагогічної діяльності є актуальною у часовому просторі. “Сьогодні ми відчуваємо і усвідомлюємо всю велич педагогіки А.С. Макаренка як величезного значення і вражаюче вдалий експеримент,” так високо поціновано освітянський набуток великого педагога, великої душі людини, – М.Д. Ярмаченко, людини, для якої кредом життя були “...діти, їхнє душевне (підкреслено – авт.) життя, їхнє майбутнє – про це Антон Семенович міг говорити до ранку, бо й після того, як він став професійним письменником, у ньому не вмирав педагог” доцільно зазначив К. Чуковський.

Всесвітнє визнання системи А.С. Макаренка, врятовані долі вихованців (що є актуальним сьогодні – Г.К.) дають підставу стверджувати, що титанічна праця педагога-новатора і його творчий доробок сприяли розвитку педагогічної науки як вітчизняної так і зарубіжної [2, с. 27].

Плеяда науковців, як Я. Резнік, Г. Хілліг, А. Фролов, Л. Попова, М. Окса, М. Гетманець, М. Ніжинський, О. Абарінова, П. Блонський, С. Шацький, В. Сорока-Росинський, М. Пістрак, М. Сметанський, В. Максакова, А. Ролла, Г. Селевко, Г. Кубракова, Н. Дубініна, І. Волкова, О. Захаренко, І. Іванов, О. Петриніна, Дж. Бергін, Д. Іовіне, П. Браїдо, Б. Беллерате, Дж. Негрі, А. Баньято, Ф. Флоріс та ін. у своїх наукових розвідках проілюстрували значення теорії і практики педагогічних ідей А.С. Макаренка.

Науковий доробок А.С. Макаренка на сучасному етапі осмислюється по-новому, з його педагогічної спадщини запозичується передове і позитивне. Основними цінностями є: колективістська етика, певні норми поведінки і моральні якості, серед яких чільне місце посідають працелюбність, дисципліна, обов'язок тощо. І, насамперед, гуманістична віра в людину, її можливості та багатоаспектна категорія відповідальності як базова цінність, що включає в себе новаторську практику, теоретичні положення і творчі висновки.

У працях, присвячених розкриттю поглядів А.С. Макаренка на проблеми виховання, дослідник Я. Резнік основним постулатом вважав віру в людину (доречно зазначити, що А. Макаренко працював з “важкими” підлітками, а це титанічна праця – Г.К.). “Нелегко було Макаренко, – писав учений, – відійти від біографій своїх вихованців, за огидною зовнішністю безпритульного, злодія, шахрая і повії побачити людську гідність і благородні людські якості. Але запалений горьківським оптимізмом Макаренко проектував ці хороші якості навіть там, де здавалося б, для цього не було ніяких підстав. І досвід завжди показував правдивість і корисність цих проектувань, утвердивши його в потребі піднести свою практику до найважливішого педагогічного правила” [8, с. 3]. А.С. Макаренко вірив, що в душі кожної дитини й підлітка криється часом глибоко заховане почуття людської гідності, почуття честі, бажання бути добрим, мужнім, таким, що заслуговує загальної поваги [10, с. 174 – 178]. На жаль, на сьогодні бракує саме цього підходу: зрозуміти душу дитини, не дати їй загубитися у вирії людського життя, власним єством довести, що вона [дитина] є тим стержнем людського, заради якого триває життя на Землі.

Метою нашої статті послугувала гуманістична система виховання А.С. Макаренка – це створення умов для розвитку всебічно розвинутої особистості, формування національної свідомості, громадської зрілості, моральних та етичних цінностей, відповідальність та відповідальність молоді перед собою і суспільством в тісному зв'язку із життям, набуттям практичних навичок.

Щоб бути справжнім педагогом, потрібно любити дітей, все життя працювати над професійним вдосконаленням і життєвим постулатом повинні бути слова корифея педагогічної думки “...серце віддаю дітям...,” так було і в житті видатного педагога.

У ході свого виховного експерименту педагог розкрив вплив середовища, навчального закладу та сім'ї на формування особистості, визначив співвідношення мети і засобів виховання, зовнішніх і внутрішніх стимулів існування колективу та особи, розкрив основи педагогічної логіки, створив і реалізував нові методи формування особистості [4, с. 18].

Незбагнений апостол у педагогіці, А.С. Макаренко своїм життєвим прикладом виховував молоде покоління, завдячуючи своєму сімейному вихованню. Сім'я – школа – суспільство, на думку педагога, є пріоритетними у вихованні, навчанні, змужнінні особистості. Доречно зазначити, що зростав Антон Макаренко в атмосфері чесної, порядної робітничої сім'ї. Його батько вів скромне і строге життя. Людиною він був, як кажуть, самостійною в мисленні і діях. Мати була розумною, вимогливою до себе і людей, роботящою жінкою, ніжною матір'ю, хорошим другом чоловікові. Саме такі родинні стосунки, такий приклад батьків і сформував цю непересічну особистість Життя складалося так, що юному Макаренку доводилося заради заробітку готувати до переєкзаменовок дванадцятирічного сина багатого поміщика. В сім'ї цього поміщика він спостерігав духовну убогість, крайню вузькість поглядів, зврячу зажерливість і т. ін. Пізніше у спогадах педагог напише: “Повертаючись у свою робітничу сім'ю, я був глибоко переконаний, що побував у світі антиподів, таких для мене чужих і огидних, що з робітничим світом неможливе ніяке порівняння.

Мій світ був незмірно багатший і яскравіший. Тут були справжні творці людської культури: робітники, вчителі, інженери, студенти. Тут були індивідуальності, переконання, прагнення, суперечки, тут була боротьба. Приятелі мого батька, такі самі, як він, старі “майстри”, були розумніші, дотепніші і людяніші від аристократів...” [7, с. 6, 9]. Ось чому такого великого значення педагог надає сім'ї у вихованні дитини.

Важливого значення А.С. Макаренко приділяє підготовці самого вчителя, реалізації його як професіонала, наголошуючи, що праця педагога є необхідною і важливою не тільки для учнів, яких він навчає, вона є важливою й потрібною для самого учителя: постійно розширювати свій кругозір, удосконалювати свою педагогічну майстерність, загартовувати волю, всебічно пізнавати життя, людей. “Ми, вчителі, – згадував Макаренко, – увесь свій час проводили з дітьми... За давньою вчительською традицією, ми, звичайно, віддавалися прекрасним мріям: сіяли розумне, добре, вічне, рік у рік робили випуски і раділи, проводжаючи хлопчиків і дівчаток у життя” [6, с.17]. Духовність і моральність вчителя є заporукою справжнього педагога, а “справжнім педагогом може вважати себе той, хто в кожному своєму вихованцеві бачить людину в майбутньому” [9, с. 119] і показав не лише свої знання, а й “моральне право вчити і виховувати” [Там само, с.46].

Педагогічна етика А.С. Макаренка – присяга педагога на вірність людям, уміння правильно розв'язувати завдання педагогічної науки і практики, висунуті сучасністю. Відомо, що справжня педагогіка народжується тоді, коли у людини виникає глибока зацікавленість людьми, коли вона радіє від того, що перед нею дитина, людина, але “дуже важливо пам'ятати досвід Макаренка про те, що свою любов не треба показувати дітям” [7, с. 300– 301].

У “Програмі особистості,” розробленій Макаренком, говорилося про необхідність навчатися так організувати виховання, щоб “наші досягнення характеризувалися удосконаленням системи даної особистості в цілому” [7, с.71]. Саме тому А. Макаренко надавав великого значення навчальному закладу. Школа – це колектив, на думку педагога, є системою взаємин, яка і є справжнім вихователем особи. На жаль, те що ми бачимо в школі, можна назвати видимістю колектива. Дивуючись з цього факту, А.С. Макаренко писав: “Наша шкільна мережа, якою вправі гордитися країна, являє собою у педагогічному секторі розпоршену масу однаків-учителів і в учнівському – масу розрізаних класів, тільки механічно зв'язаних сусідством у спільному шкільному будинку. Школи як єдиного колективу, як цілісного закладу не знають у нас ні педагоги, ні діти, ні сім'я, ні громадськість. І саме в цьому криється корінь лиха” [6, с. 353]. На жаль, ця проблема існує й до сьогодні: переповнення класів, укрупнення шкіл, а це посилюється слабкістю контактів між школярами різного віку, дефіцитом вимогливості і поваги, нездатністю школи вести за собою сім'ю, а також контролювати позашкільне життя учнів. Справжній колектив, – а саме такий був колектив у А.С. Макаренка, – для того й створюється, щоб у школу вдихнути душу, щоб у ній запанували свобода і справедливість,

красива й горда дисципліна. Щоб не виникало всіляких “негативних явищ. І все це не якась недосяжна мрія, а цілком реальна, доступна норма” [5, с.29]

Велике значення у вихованні підростаючого покоління має суспільство. А.С. Макаренко не раз підкреслював свою впевненість в необмеженій могутності виховної роботи, особливо в суспільстві. “Я не знаю жодного випадку, коли б повноцінний характер виник без здорових виховних умов, або, навпаки, коли характер знівечений вийшов би, незважаючи на правильну виховну роботу” [7, с. 300–301], а це велика віра в педагогічні знання, в педагогічний досвід, педагогічне мистецтво, а також в невичерпні виховні можливості нашого суспільства, в його гуманізм і життєствердуючі перспективи. Педагогіка Макаренка була народжена життям і призначена служити життю. І тому виховання людської особистості, на думку великого педагога, є “ваша власна поведінка – вирішальна річ. Не думайте, що ви виховуєте дитину тільки тоді, коли з нею розмовляєте або повчаєте її, або караєте її. Ви виховуєте її в кожний момент вашого життя, навіть тоді, коли вас немає вдома. Як ви одягаєтесь, як ви розмовляєте з різними людьми і про інших людей, як ви радієте або сумуєте, як ви поведетесь із друзями та ворогами, як ви смієтесь, читаєте газету, – все це має для дитини велике значення. Найменші зміни в тоні дитина бачить або відчуває, всі повороти вашої думки доходять до неї невидимими шляхами, ви їх не помічаєте,” [1, с. 17] це ті педагогічні ази, які не втратили актуальності до сьогодні. Ми повинні зрозуміти, що своїм прикладом, своєю поведінкою, своїми вчинками щоденно, щомиті ми виховуємо і формуємо дитину як особистість, як громадянина із загальнолюдськими цінностями.

Таким чином, постать А.С. Макаренка є незбагненою і неоціненою в історії педагогіки як вітчизняної так і зарубіжної. Його педагогічні ідеї в комплексі з іншими маргінальними науками є актуальними й пріоритетними у вихованні підростаючого покоління. “Такі люди, як Макаренко, показують, що коли кожна людина відчує і зрозуміє своє значення в її повсякденній роботі, то чимало недоліків і бідувань, які характеризують суспільство навіть наших днів, можуть зникнути” [3, с. 632 – 633].

У наступних студіях плануємо зупинитися на інших складових гуманістичного виховання в контексті педагогічних ідей славетного **вчителя** (підкрес. – авт.) від Бога.

Список використаних джерел

1. Антон Семенович Макаренко / [упор. П.Г. Лисенко, І.С. Убийвовк]. К.: Рад. шк., 1978. – С. 17
2. Антон Макаренко: Харківська трудова колонія ім. М. Горького (в документах і матеріалах 1926–1928 рр.): монографія / І.Ф. Кривонос, Н.М. Тарасевич, А.В. Ткаченко [за ред. І.А. Зязюна]. – К.: Педагогічна думка, 2008. – 351 с.
3. Бернал Джон. Наука в історії суспільства / Джон Бернал.– М., 1956. – С. 632 – 633.
4. Кухар Л.А. Інженер людських душ / Л.А. Кухар // Шкільна бібліотека. – 2008. – № 2. – С. 18.
5. Макаренко А.С. Методика виховної роботи / А.С. Макаренко. – К.: Рад. шк., 1990. – 366 с.
6. Макаренко А.С. Твори: у 7 т. – Т. 5. –К., 1953 – 1955.
7. Ніжинський М.П. Життя і педагогічна діяльність А.С. Макаренка (творчий шлях) / М.П. Ніжинський. – Вид-во “Радянська школа”. – К., 1967. – 304 с.
8. Резнік Я. Виховні бесіди / Я. Резнік // Радянська освіта. – 1940.– № 21. – С. 3.
9. Сухомлинський В.О. Суспільство і вчитель / В.О. Сухомлинський // Вибр. твори в 5 т.– К.: Рад. шк., 1977.– Т.5. – С. 119.
10. Шевченко С.М. Маловідома сторінка в Макаренкознавстві / С.М. Шевченко // Педагогіка і психологія. – 2003. –№ 3–4. – С. 174 – 178.

Стаття надійшла до редакції 18.02. 2013

Кочерга Г.

Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

МАКАРЕНКОВСКАЯ ПЕДАГОГИКА В КУЛЬТУРНО-ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ИЗМЕРЕНИИ

В статье установлено отдельные аспекты гуманистической системы воспитания А.С. Макаренко, которая имеет теоретическое основание, базируется на определенных принципах, подчеркивает воспитательные уровни воздействия на личность, применяет гуманистические методы воспитания – все это вместе дает возможность увидеть результативность гуманистического подхода в учебно-

воспитательном процессе в формуле семья – школа – общество. Гуманистическая педагогика предполагает прежде индивидуальный подход, доверительные отношения, уважение к личности, сотрудничество родителей, учеников, учителей.

Ключевые слова: А.С. Макаренко, гуманистическая система воспитания, семья, школа, общество, педагогика, учитель, учебно-воспитательный процесс.

Kocherga G.

The National University at Cherkasy named after Bohdan Khmelnytsky Cherkasy, Ukraine

MAKARENKO'S PEDAGOGY IN CULTURAL AND EDUCATIONAL DIMENSION

The article founds humanistic education system of A.S. Makarenko, which has a theoretical foundation, is based on certain principles, emphasizes the educational levels of influence on personality, uses human methods of education – all these gives the opportunity to see the impact of the humanistic approach to the educational process in the formula family – school – community. Humanistic pedagogy involves primarily the personal approach, trusting relationship, respect for the individual, cooperation of parents, students, teachers.

Keywords: A.S. Makarenko, a humanistic education system, a family, a school, a society, a pedagogy, a teacher.